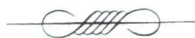

ANTAL TAMÁS

A debreceni ítélőtábla megszervezése

(1890–1891)

A királyi ítélőtáblákról és a főügyészségekről szóló 1890. évi XXV. tc. a magyar igazság-szolgáltatási szervezet hosszú ideje várt reformját valósította meg. Az addig Budapesten és Marosvásárhelyt működő két királyi ítélő tábla helyett tizenegyet állított fel. A decentralizáció szükségességét különösen a budapesti tábla aránytalan túlterheltsége indokolta, s az, hogy a szóbeliség és a közvetlenség elvének megvalósítását a nagy távolságok okán ez a struktúra erősen gátolta. A törvénycikk a főtörvényszékek felosztása mellett rendelkezett többek között az áthelyezésekről, az azt el nem fogadó bírák kényszernyugdíjazásáról, a felügyeleti jog gyakorlásáról, a jogegységi eljárásról és a bírák és ügyészek javadalmazásáról is.

A magyar városok nagy versenyt vívtak egymással az ítélőtáblákért, mivel a jelentkezők száma lényegesen meghaladta a decentralizációban tervezett kereteket. A törvény megszületése és az újjászervezések megvalósítása egyaránt *Szilágyi Dezső* igazságügy-minisztert dicsérte, aki ezzel pályafutásának talán legnagyobb győzelmét aratta.

Debrecen küzdelme a királyi tábláért

A királyi táblák jövődjének hírére Debrecen tanácsa igen hamar reagált: 1889. július 18-án bizottmányt állított fel és a közgyűléssel nyilatkozatot fogalmaztatott avégből, hogy a város egyértelműen kinyilvánítsa befogadási szándékát. A nyilatkozatban a város vállalta, hogy „telket ingyen adunk”, a szükséges épületeket az állam megterhelése nélkül előállítja, és az államnak átadja, az addig felmerülő bérleti díjat pedig rendesen fizeti, valamint, hogy az első fokú törvényszék és ügyészség, továbbá a börtön jobb elhelyezéséről is hajlandó lesz tárgyalásokba bocsátkozni. Egyúttal felkérték a polgármestert, *Simonffy Imrét*,¹ hogy a fejleményeket kísérje folytonos figyelemmel, s felállítottak egy bizottságot is az ügy érdekében Lengyel Imre, Kovács Sándor, Nemes Kálmán, Medve Kálmán, Komlóssy Arthur, Paksy Imre, Kis Albert, Király Ferenc képviselők és Zöld Mihály aljegyző részvételével. Értesítették döntésükről a környező törvényhatóságokat is a jövőbeni támogatás megszerzése érdekében.²

A Debreceni Ügyvédi Kamara is hamar érdeklődést mutatott: még az 1889. december 8-i választmányi ülésén szóba hozta az ítélőtábla támogatásának kérdését, és a belügyminiszternek feliratot fogalmazott Debrecen támogatásáért. (Az ügyvédi kamarák országosan ebben az időben még nem adtak hangot igényeiknek, csak a budapesti jelezte egy rövidebb felterjesztésben, hogy javasolja a decentralizációt. Ebben az iratban érdekesség volt, hogy Marosvásárhelyt megfosztani igyekeztek táblájától, s helyette Kolozsvárt protezsálták. Ezzel a törekvéssel a debreceni kamara nem értett egyet.)³

A már említett hetes bizottság is ülést tartott Simonffy vezetésével 1890. január 10-én, azonban „tárgyalásai oly bizalmas jellegűek voltak, hogy azokból mi sem juthat[ott] a nyilvánosság elé”.⁴

Ellenben a korai lelkesedés kissé alábbhagyott, amikor a *Nemzet* című pesti napilap Debrecen azon városok körébe osztotta, amelyek királyi táblával való megerősítésre nem szorulnak.⁵ B. G. úr (*Beksić Gusztáv*) ezen cikke riadalommal vegyes felháborodást váltott ki, s a város máris hangoztatta, hogy az igazságügy-miniszter őt kötelező nyilatkozat kiadására hívta fel az ügyvel kapcsolatban, amelyben vállalta az ideiglenes és a végleges elhelyezést.⁶ Még mielőtt a közgyűlés e célra egybegyűlt volna, a „*Debreczen*” máris megvédte a várost a „*Nemzet és — a nemzet*” című cikkében, melyet vezető újságírója s egyben főmunkatársa, *Bakonyi Samu* (B. S.) fogalmazott. Ebben kifejtette, hogy a „királyi táblák felosztásának nagy conceptioját úgy kell keresztül vinni, hogy az igazságügyi érdekek veszedelme nélkül a városok fejlődése is egyszerre hatalmas lendületet vegyen [...]. Pedig ezek a városok nem csak megélni akarnak, hanem naggyá akarnak lenni, hogy magokban ölelhessék, hogy magyarrá tehessék amaz egész nagy országrész társadalmát, melynek amúgy is mellőzhetetlen centrumai [...]. A királyi tábla vezető rangra emeli fel azokat a városokat, amelyekben el fognak helyeztetni.” Rámutatott, hogy Debrecen száz éveken át küzdött a nagyságért és a régióért, de a főváros ezt semmivel sem honorálta. Itt volt az ideje, hogy a kormány tegyen a városért valamit, és az egyik táblát telepítse oda. Ugyanis „azon nagy országrész igazságügyi érdekei, mely Debreczenre támaszkodik, orvosolhatatlan sérelmet szenvednek, ha nem a természeti, történeti és gazdasági centrum lesz rájuk nézve az igazságszolgáltatás központja is.” Mi több: „Debreczen nem kér, mert Debreczennek joga van követelni, s Debreczen hiszi erős hittel, hogy amit megtagad tőle a *Nemzet* – azt megadja majd a nemzet.”⁷

A közgyűlés is lelkesedett: január 23-án nyilatkozatot fogalmazott és fogadott el, amelyben „Debreczen szabad királyi város közönsége ezennel kötelezi magát, hogy azon esetre, ha az egyik királyi tábla Debreczenben helyeztetik, gondoskodik arról, hogy a királyi tábla és főügyészség s az ezekkel kapcsolatban egyidejűleg vagy később szervezendő hivatalok az állam legkisebb megterhelhetése nélkül ideiglenesen elhelyeztessenek. Megjegyeztetvén [, hogy] a bér és járulékainak fizetése és az átalakítási, valamint az ideiglenes helyiségek elhagyásával járó átalakítási költségek viselése [szintén] a várost terheli. Gondoskodni fog arról, hogy a hivatalok számára szolgáló helyiségek az igazságügyi minisztérium által megállapítandó mennyiségű és minőségű szerelvényekkel láttassanak el. Kötelezi a város magát arra, mihelyt a felállított királyi tábla kerete végleg megállapítva lesz – de legkésőbb a működés megkezdésétől számított tíz év alatt, az igazságügyi minisztérium tervei szerint végleges elhelyezésül épületet emel, s ezen épületnek már most kijelölendő, s a minisztérium által elfogadott telkét azonnal az állam tulajdonába bocsátja.”⁸ *Kiss Albert* lelkes felszólalásában arra is kitért, hogy a tábla debreceni elhelyezését már a jogakadémia ittléte is felettébb indokolja.⁹

A rendkívüli közgyűlés február 6-án szavazott az átengedő nyilatkozat elfogadásáról.¹⁰ A jogi és pénzügyi bizottmány előterjesztést készített, melyben kifejtette, hogy a megfelelő telek a debreceni 1. számú telekjegyző könyvben 12., 13. hrsz alatt felvett, a város tulajdonát képező telek volna, amely akkor a városi majorság udvaraként használtatott. A közgyűlés megjelent 137 tagja egyhangúlag igennel szavazott az állami tulajdonba adás kérdéséről. Eszerint kimondták, hogy a város a tulajdonában lévő, tehermentes kisedővót és a mellette fekvő majorsági udvart (amely együtt 1314 négyszögölt tett ki és 20 folyóöl homlokzattal

bírt, a városházától száz, a törvényszéktől negyven, a járásbírószéktől nyolcvan, a pénzügyi igazgatóságtól hatvan, a színháztól száznyolcvan és a piactól 110 méterre feküdt) az állam tulajdonába bocsátja azzal, hogy ha nem megfelelő a telek, egy másikat fog e célra kijelölni.¹¹

Időközben újabb rémhír kezdett terjedni: a változatosság kedvéért ezúttal az *Egyetértés* röppentette fel Debrecen mellőzésének hírét, noha elismerte, hogy „az olyan evidens képtelenség ellen, hogy Debrecen az ország tíz legelső városának sorából egyszerűen kihagyassék, a statisztika és a geográfia is tiltakoznék”.¹² Debrecen kinyilatkoztatta, hogy ha tíz tábla nem elég, akkor inkább állítsanak fel még egyet, de mellőzni nem lehet, mivel a jelentőségével egyetlen más város sem vetekedhet.

Ezúttal azonban kiderült, hogy Debrecen lelkesedését nem támogatja mindenki. A nagyváradi *Szabadság* c. lap például zsírba fülő városnak nevezte Debrecent, és a tábláért való versengést kárba vezett önzésnek tekintette s szörnyű jajveszékülésnek.¹³ Hamarosan az oka is kiderült a szidalmaknak: Nagyvárad is pályázott királyi tábláért.¹⁴ A vészjósló hangok megingathatták az önbizalmat, mivel a polgármester – biztos, ami biztos – 340 országgyűlési képviselőhöz intézett levelet a helyi tábla ügyében. A levél január 30-án kelt, s benne, a város geográfiai, társadalmi, gazdasági adottságaira hivatkozva, győzködte a képviselőket a támogatás szükségességéről. Kiemelte, hogy Debrecentől a múltban elvették a távirdai kerületi hatásvonalat és a vasúti üzemzetőséget is – ezek miatt a polgárság egyébként is szomorú.¹⁵

Sokkal hatékonyabbnak bizonyult végül a debreceni társadalom saját kezdeményezésű fellépése. A *Debreczen* felhívta a lakosságot, hogy „minden megyéből, minden városból mint egy ember emelje fel az egész országrész a szavát amellett, hogy az felső bírósága abban a városban legyen, amely neki minden egyéb tekintetben [...] egyedüli központja.” Politikai különbségre tekintet nélkül invitált, hogy a polgárság vegyen részt a február 4-i városházi ülésen, hol „a városnak a királyi táblához fűzött jogos igényét a debreceni társadalom hatalmas szavával támogassa!” A felhívást állítólag több, mint ezren írták alá!¹⁶

A „debreceni polgárok értekezlete” sikerrel szerveződött meg: Simonffy Imre elnöklése mellett hatalmas tömeg gyűlt egybe a városháza nagytermében. A gyülekezet jegyzővé *Karczag Vilmos* újságíróvá választotta. Az ülés legfőbb nyilatkozatát *Lengyel Imre* terjesztette el, aki tanácsolta, hogy egy egész küldöttséget szervezzenek Budapestre megjelenítve a társadalmi befolyást. A részletek kidolgozására hamar egy negyventagú bizottságot választottak, amelyben Kola János, az ismert ügyvéd és Sesztina Lajos módos vaskereskedő is részt vett. A küldöttség fedezésére *Márk Endre* javaslatára már helyben megindult a gyűjtés. Egy órai tanácskozás után a népes gyülekezet feloszlott, a negyvenes bizottság pedig nyomban tanácskozásokhoz kezdett.¹⁷ Az értekezlet éppen időben szerveződött meg, mivel másnap az országgyűlésben elkezdődött a vita, s szerencsére többen Debrecen mellett törtek lándzsát. Például *Körössy Sándor*, aki „nem hiszi, hogy a magyar törvényhozás ezt a tiszta magyar várost kihagyja a székhelyek közül, amely a magyar embernek éppen az, ami az oroszoknak Moszkva. Ott hangzik ebben a városban a magyar nyelv legékesebbje”.¹⁸ (Rosner Ervin azonban Nagyváradot élte). Debrecen misszióját valóban sokan támogatták. Egyetértésről és részvételről biztosította a várost fél Kelet-Magyarországot, jelezvén, hogy nem csupán helyi, hanem regionális törekvésről volt szó. Így Máramarossziget, Nagybánya, Szathmár, Nyiregyháza, Karcag, Kisújszállás, Tasnád, Zilah, Munkács város, Szabolcs, Heves, Hajdú és Ung vármegye jelezte támogatását.¹⁹ A nagy küldöttség – legalább 150 polgár – február 16-án indult útnak a 11 óra 36 perckor induló gyorsvonattal. Aznap este a kelet-magyarországi küldöttek Budapesten, a *Hungaria* szállodában ülészttek. Február 17-én találkoztak a képviselőház

elnökével, Péchy Tamással, a miniszterelnökkel, Tisza Kálmánnal, a szabadelvűek vezetőivel, a mérsékelt ellenzékkel, a főrendi ház elnökével és a függetlenségi vezéreivel is. Közülük mindenki ékes retorikával fogadta őket, azonban biztosat csak a *Függetlenségi és '48-as Párt* mondhatott. A miniszterelnök – lévén egykor Debrecen országgyűlési képviselője – kifejtette, hogy „Debreczen város érdekében szívemhez szólni nem szükséges”, a képviselőház elnöke pedig biztosította a delegációt, hogy a „magam részéről Debreczen város kívánságát méltánylandónak fogom tartani” – még ha a kérdés mikénti eldöntésébe sok beleszólása nem is volt.²⁰

A miniszterelnöknek átadott *memorandum* számba vette Debrecen előnyeit, amelyek az ítéltábla befogadására predesztináltak, amelyek „gravitációs” vonzását igazolták. Érdekes adatokat tartalmazott az egyes törvényszékekre vonatkozóan: megtudhatjuk belőle, hogy a debreceni törvényszék illetékessége 66 négyzetmérföld terület volt 191 858 lakossal, a nyíregyházi 76 négyzetmérföld 214 008 lakossal, a szatmárnémeti 119 négyzetmérföld 325 496 lakossal, a máramaroszigeti 168 négyzetmérföld 226 397 lakossal, a beregszászi 132 négyzetmérföld 311 861 lakossal és a zilahi 65 négyzetmérföld 170 042 lakossal, azaz teljességgel 626 négyzetmérföld és 1 439 662 lakos jutott volna a debreceni táblára, amely az ország népességének éppen egy tizedét jelentette.²¹

Az „észak-keleti Magyarország társadalmának színe-javából álló deputáció”²² február 18-án tért haza azzal, hogy küldetésének a pesti lapok véleménye szerint is sikerrel tett eleget. A valóban hatásos fellépés első eredménye ott mutatkozott meg, hogy a *Budapesti Újság* február végén már arról számolt be, hogy Nagyváradon és Debreczenben is lesz tábla az igazságosság kedvéért. Március derekán már oly hírek szárnyaltak, hogy Nagyváradon nem is lesz semmi. Végül április elejére biztos forrásból tudni lehetett, hogy a kormány elfogadta a királyi táblák helyeit, s ebben a jegyzékben Debrecen és Nagyvárad is szerepelt.²³ Teljesen biztossá a hír természetesen csak májusban, a törvényjavaslat képviselőházi elfogadásával válhatott,²⁴ amelyben Szilágyi Dezső hangsúlyozta: „nem lehet kételkedni abban, hogy az igazságügyi organisatiót véve, helyes és természetes székhely Debrecen”²⁵

„Megmozdult tehát a debreceni társadalom – írta a *Debreczen*. – Felébredt letargikus álmából, s ébredése olyan volt, hogy maga után vonta az egész országrész eleven mozgalmát.”²⁶ A kéthónapi fáradozás eredményeként Debrecen szerepéről nem is merült fel vita sem az igazságügyi bizottságban, sem a plenáris ülésen.²⁷ „Elhitték nekünk, hogy a magyar culturának Debreczen erős vára lesz”. Ezen mozgalmi lelkesültségtől vezérelten a város új közéleti fórumot is szervezett *Csokonai-kör* néven, amely április 27-én alakult meg a városházán.²⁸ A következő feladatot a tábla mielőbbi megfelelő ideiglenes elhelyezése jelentette, evégből már május idusán tanácskozni kezdett az állandó bizottság, s a közgyűlés hamar el is határozta, hogy megvásárolja a debreceni 2461. számú telekkönyvben A I. 2608/a hrsz alatt felvett, s egyébként *Nemes Gáborné Jéger Paulina* tulajdonát képez „Korona” éttermet 60 000 ft-ért, s ha szükséges mellette a leányiskolát is. 120-an igennel voksoltak, csupán négyen elleneztek a döntést.²⁹ Azonban hamarosan kiderült, hogy a sietség idejekorai volt: a tervekkel ellentétben nem 1890 novemberében, hanem csak a következő év tavaszán lép hatályba a decentralizáció, mivel számos város nem tudott a rendelkezésre álló idő alatt megfelelő ideiglenes helyiségeket biztosítani(!). Ami Debrecenre illette, a polgármester közbenjárására az igazságügy-miniszter végül elfogadta júliusban a kijelölt épületeket.³⁰

Ezzel a város küzdelmei közjogi-közéleti síkon befejeződtek – azonban a tábla későbbi elhelyezése sem jelentett könnyű feladatot.

A királyi tábla elhelyezése és működésének megkezdése

A tábla elhelyezése valójában nem olyan könnyedén ment, mint ahogyan azt a lapokból olvashatjuk. Történt ugyanis, hogy királyi biztosi címmel a debreceni királyi tábla elnökének kinevezett *Puky Gyula* a városba érkezett, hogy tájékozódjon az ideiglenes elhelyezés körülményeiről 1891. február 21-én. Találkozott a polgármesterrel és „a törvényhatóság mindama közegeivel, akik a szervezendő királyi tábla helyiségeit rendelkezésemre bocsátani s a helyiségek felszereléséről gondoskodni fognak”. Az elnök megtekintette az épületeket, és meghatározta az átalakítás szükséges munkáit.

Ezek szerint az elhelyezés két épületet vett igénybe: az egyik a Piacz utca és a Széchenyi utca sarkán álló *Podmaniczky Gézáné*-féle ház első emelete volt, a másik négy házzal odébb, a Széchenyi utcában átalakított „Korona” vendéglő egész épülete, de csak szeptemberig, mivel utána azon a telken a Kisúj utcára néző részen épül új házba fognak átköltözni, amely majdan a végleges épület hátsó része lesz – az első a vendéglő helyén és a szomszédos telken fog felépülni. Tehát szeptembertől a Podmaniczky-házban és az addigra elkészül Kisúj utcai épületben lenne elhelyezve a debreceni ítélőtábla.³¹

Mivel két részlet volt az ideiglenes elhelyezés is (május szeptember és szeptember után) ezért a biztosnak tekintett Podmaniczky-házat is csak ideiglenesen osztották fel úgy, hogy lehetőleg minden szerv elférjen valahol. Eszerint ott helyezték el az elnökséget, az elnöki titkárt, az elnöki irodákat, két polgári tanácsstermet, a polgári ügyekkel foglalkozó tanácselnököt, egy táblai hivatalszolgát és a királyi főügyészséget azzal, hogy az utóbbi szeptembertől a Kisúj utcába költözik át, s a helyét három bíró foglalja el.

A Koronában szeptemberig két büntető tanácssterem, a büntető ügyekkel foglalkozó tanácselnök, 9 bíró hivatali szobája, három tanácsjegyző, a kezelő szakhivatalnok és egy hivatalszolga szállásoltatott el. A Kisúj utcai épületbe szeptembertől átkerült az egész ügyészség, a Korona teljes „személyi anyaga” és még egy bíró is.³²

A provizórium 1896 derekáig szólt, mivel a Podmaniczky-házat ennyi időre bérelték, *ergo* addigra a végleges elhelyezésnek meg kellett valósulnia.³³ A királyi táblák helyiségeit úgy kellett megtervezni, hogy azokban minden bírónak jusson egy-egy dolgozószoba, azaz figyelni kellett „az igazságszolgáltatásnak gyakorlására hivatott közegek méltóságának architektonikai tekintetben is megfelelő külsőségekre [...]”.³⁴

Az elnököt egyébként egy minisztériumi osztályvezető tanácsos előzte meg *Liszkey Jenő* személyében, aki a szakmai ellenőrzést tartotta a kijelölt ingatlanok felett. Úgy találta, hogy a Podmaniczky-ház még csak-csak megfelel az elnöki, elnöki személyzeti, két tanácsstermi és két visszavonulási szobának, továbbá egy tanácselnöki, két bírói, egy jegyzői és egy felek szobájának befogadására, azonban a Koronát nem találta megfelelőnek sem a belső méretei, sem a tűzvédelmi szempontok alapján. Kiderült, hogy a benne lévő étterem és a táncterem nem is alakítható át igazán szerencsésen, ezért felhívta a várost, hogy nyolc nap alatt újabb épületet jelöljön ki a célra.³⁵

A Korona alkalmatlansága mellett neheztelésre adott okot az is, hogy a királyi táblát két épületben szándékozott elhelyezni a város, míg a minisztérium – joggal – csak egyet szeretett volna kijelöltetni, de azt jót. Végül mit volt mit nem tenni, a polgármester személyesen zárandokolt el az Igazságügy-minisztériumba, s igyekezett meggyőzni a hatóságot a provizórikus elhelyezés elfogadásáról. Ennek a tárgyalásnak lett eredménye az, hogy a minisztérium végül engedett: a Podmaniczky-házat fenntartás nélkül elfogadta, s a Koronához mint legide-

iglenesebb helyhez is hozzájárulását adta akkor, ha a város egy hónapon belül hozzákezd a Kisúj utcai egyemeletes építmény megalkotásához. Itt rögzítették először az 1891. szeptember 1-jei átadást is. Az egyéb átalakításokra 1890. december 1-ig adott haladékot Csorba Bódog államtitkár.³⁶ Úgy tűnik, akadály a továbbiakban már nem merült fel, s 1891. május 5-én következhettek a várva várt alkalom, a királyi tábla átadása. A minisztérium egyúttal felhatalmazta Puky Gyulát a további szükséges teendők elvégzésével.³⁷

A város közben ünnepelt. Május 5-én a *Debreczen* ujjongott; írta is, hogy „a debreczeni királyi tábla ma kezdte meg működését. E nap a történelemé!” Kívánta, hogy az új intézmény „legyen a jogtisztéletnek folytonos ébren-tartója, az igazságszolgáltatásnak erős vára, a hozzá fűzött reményeknek beváltója, városunknak s a független magyar bíróságnak egyik büszkesége.”³⁸ A város valóságos fiesztát szervezett. A bírák díszmagyarba öltözve vonultak át reggel a Podmaniczky-házból a városházára, majd onnan a református nagytemplomba istentiszletre. Velük tartottak az ügyészek, a városi bíróság és a járásbíróság személyzete és a város ügyvédei is, valamint Simonffy Imre polgármester és *Rásó Gyula* Hajdú vármegyei alispán. Majd onnan a római katolikus templomba vonultak ünnepségre.

Ezt követően tartotta első, alakuló ülését a debreceni királyi tábla a Podmaniczky-házban. A bíróság elnöke Puky Gyula, a főügyész Cserna Vincze lett. A bírák eskütétele után az elnök tartott beszédet, melyben kiemelte a magánjogi és a perjogi kodifikáció szükségességét, a szóbeliség jelentőségét az írásbeli pervitel helyett, és szólt a közjegyzői szervezet reformjának a jelentőségéről is. „Ismerem én a felelőség súlyát, mely vállaimra nehezül – mondotta az elnök –, s ha ennek dacára is, az intéző körök megtisztelő bizalmának engedve, a debreczeni kir. tábla vezetésére és a tábla kerületéhez tartozó bíróságok felügyeletére vállalkozom, tettem azt a meggyőződéssel, hogy azoknak körében, akik velem együtt hivatva lesznek küzdeni a közös zászló alatt, meg fogom találni a kötelességérzetnek s hazafiságnak azt a fokát, amelyet a közös hivatás mindegyikünkötől egyaránt követel s meg fogom találni az egész vonalon azt az öntudatot, hogy a bíró magasztos szerepkörében, az örök igazság hatalmának részese és végrehajtója.” Ezt követően felolvasták a városi tanács üdvözlő átiratát.³⁹

A debreceni tábla személyi állománya a következőképpen nézett ki a megalakuláskor: a *fegyelmi tanács* mellett *két polgári és egy büntető tanács* működött. A *fegyelmi tanács* Puky Gyula elnöklete alatt tevékenykedett; tagjai voltak: Csathó Ferenc, Unger Gusztáv, Egry Kálmán, Tamássy Béla, Stancsek János, póttagok voltak: Danilovich Elek, Mérey Ottó és Naményi József. A jegyzői feladatokat Vass Antal és Harsányi Gusztáv látta el. Az *első polgári tanácsot* is Puky Gyula vezette, a tagjait Tamássy Béla, Horváth Dezső, Garam Jenő, Kiss Endre, Tar Gyula képezte, a jegyző Hilián Jenő és Vass Antal volt. A *második polgári tanácsban* elnökölt Csathó Ferenc, egyébként ott működött Stancsek János, Egry Kálmán, Comanesca Sándor, Danilovics Elek, Kovács Antal, Gichey Gyula, Gajzágó Béla, valamint jegyzőként Szép Géza és Palatin János is. A *büntető tanácsban* elnökölt Széll Farkas, tagjai továbbá Nyers Lajos, Draveczy Adorján, Hieronymi Béla, Naményi József, Naszády Gyula és Unger Gusztáv voltak.⁴⁰ Az alakuló ülést díszbéd követte a Bika szállóban, majd királyi táblai bankett 300 személyre számos pohárköszöntővel.⁴¹

A díszes kezdet után nemsokára a költözködés következett, mivel 1891 augusztusára elkészült a Kisúj utcai épület, ahová a Koronában elhelyezett osztályok és a főügyészség át is költözött. Ekkorra a két épületben 13 bírót helyeztek el, valamint a teljes segítő személyzetet. A végleges épület megalkotására a kötelezettségvállalás szerint igaz tíz év állt a város

rendelkezésére, de mivel a bérleti szerződést a Podmaniczky-házra 1896-ig kötötte meg, ezért célszerű volt akkorra elkészíteni az emelendő új igazságügyi palotát. 1892-ben Puky javaslatára elfogadta a minisztérium a kiszemelt kettős telket, s az építkezést már 1893-ban megkezdeni tervezték. Azonban a tervezés és a minisztériummal való levelezés hosszúra nyúlt, a telek akkori bérlője, a *Tisza-ármentesítési Társulat* is későn hurcolkodott ki, a református leányiskolát is el kellett helyezni valahol, s így csak 1895 tavaszán kezdődött el az építkezés, amely 1896 augusztusára fejeződött be.⁴² Folyamatában kisebb vita alakult ki a költségekről, mivel Debrecen úgy döntött, hogy csak az ideiglenes helyiségek felszereléséről gondoskodott, a végleges épületet már a minisztérium bútorozza be. Ráadásul a tábla személyzetének és a bírói karnak a növekedése miatt a két épület meglehetősen kicsinek bizonyult, nyolc bírónak nem tudtak önálló dolgozószobát biztosítani. Végül az építés költségeit a város fedezte, a felszereléshez pedig további 4 ezer ft-tal járult hozzá a közgyűlés 1894-ben. A többi kiadást az igazságügy-minisztérium viselte.⁴³

Az építkezés végett a város egy egész bizottságot állított fel. A munkálat gyorsan haladt, az új ingatlan 67 szobásra készült. A teljes berendezése 16627 ft-ot igényelt, maga az építkezés akkori áron is majd 400 000 Ft-ot emésztett fel.⁴⁴ Az átadási okmányok 1896. július 22-i keltezésűek; ezekben a város az állam tulajdonába bocsátotta az ingatlant azzal, hogy ha eredeti célra már nem akarják hasznosítani, akkor a tulajdonjog majd visszaszáll a városra. Végül az egész épületet hivatalosan október 3-án vette át a város és a minisztérium a vállalkozóktól.⁴⁵ Augusztusban a tábla teljes személyzetével és minden osztályával birtokba vette az új épületét. Található volt benne hét tanácsterem, egy díszterem, a három tanács mindegyikének két-két ülésterem a megfelelő visszavonulási szobákkal, valamint az ügyvédek és a felek várószobája; az elnök egy dolgozó és egy „előfogadó” szobája megfelelő előszobákkal. Ott helyezték el az elnöki titkár dolgozó szobáját, az elnöki iroda két, a tanácselnökök egy-egy szobáját előszobával, mind az ekkor már 19 bírónak és a tanácsjegyzőknek egy-egy dolgozószobáját, a könyvtárt olvasószobával, a jegyzői irodát, és a segédhivatalnokok (irodaigazgató, iktató, kiadó, irattáros, nyomdász) helyiségeit.

A királyi főügyészség részére két főügyési és egy helyettesi hivatalos szoba és kezelőszaki hivatalnoki helyiségek álltak rendelkezésre; továbbá az épületben lakott a portás és egy szolga. A szervezendő számvevőség részére 6 szobát engedtek át, és további három tartalékban tartottak a még kinevezendő bírák számára.⁴⁶ Az épületet *Wagner Gyula* budapesti építész tervei alapján debreceni vállalkozók bevonásával építették fel. A fővállalkozó Berger Jenő helybeli építész volt, aki Stahl Géza városi főmérnök felügyelete alatt irányította a munkálatokat. Az asztalosmunkát Harsányi István végezte, az ács Almási Ferenc, a lakatos Blaskovich Mihály, a bádogos Preiser Salamon, a kőfaragó Beck Sámuel, a szobrász Tóth András, az üveges Sám Sándor, a cserepező Tassi Károly, a festő és kárpitozó Hieszen Henrich és fia, a villamossági szakember Publign Ernő, a kályhakészítő Tóth Gyula, a címtáblakészítő Czellingner Ede, a légszuszberendezéseket szállító a helyi légszuszgyár volt. Egyes vezetékeket a Hunnia Gépgyár budapesti üzeme bocsátott rendelkezésre. A bútorokat Fodor Mihály budapesti, majd Schwarcz Vilmos debreceni bútorgyáros alkotta, a Díszterem szekrényeit Héck Endre budapesti m asztalos készítette, a szőnyegeket pedig a Kuncz és társa helybeli cégtől rendelték meg.⁴⁷ A debreceni királyi ítélőtábla hosszú utat járt be, mire végleges helyére költözhetett: 1889-es megálmódásától kezdve 1896-ig, az utófelülvizsgálati munkákkal pedig 1899-ig kellett várni. Azonban ekkorra már nem Puky Gyula, hanem *Bernáth Elemér* volt a tábla elnöke.⁴⁸

JEGYZETEK

- ¹ Simonffy Imre életrajzát lásd GAZDAG ISTVÁN: Debreceni polgármesterek. In. *A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve*. XIX. Szerk.: Gazdag István. Debrecen, 1992. 109–110. p. és *Szűcs Ernő: A Simonffy család és Debrecen*. In *A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve*. XVII. Szerk.: Gazdag István. Debrecen, 1990. 21–25. p.
- ² Hajdú-Bihar Megyei Levéltár (a továbbiakban HBML). IV. B. 1403/a. 11. k. 1889:81.
- ³ *Debreczen*, 1890. január 11. (7. szám) 12. p.
- ⁴ *Debreczen*, 1890. január 11. (7. szám) 3. p.
- ⁵ *Nemzet*, 1890. január 16. (15. szám) reggeli kiadás 1. p.
- ⁶ *Debreczen*, 1890. január 18. (12. szám) 3. p.
- ⁷ *Debreczen*, 1890. január 21. (14. szám) 1. p.
- ⁸ HBML IV. B. 1403/a. 11. k. 1890:8. és az 1890. évi XXV. tc. miniszteri indokolásának 1. számú melléklete.
- ⁹ *Debreczen*, 1890. január 23. (16. szám) 2. p.
- ¹⁰ HBML IV. B. 1403/a. 11.k. 1890:28.
- ¹¹ HBML. VII. 2/a. 1./d. Másolat.
- ¹² *Egyetértés*, 1890. január 26. (25. szám) 1. p.
- ¹³ *Debreczen*, 1890. január 27. (18. szám) 2. p.
- ¹⁴ *Debreczen*, 1890. január 30. (21. szám) 2. p.
- ¹⁵ *Debreczen*, 1890. február 4. (24. szám) 2. p.
- ¹⁶ *Debreczen*, 1890. február 3. (23. szám) 1 3. p., február 4. (24. szám) 1. p.
- ¹⁷ *Debreczen*, 1890. február 5. (25. szám) 1 2. p.
- ¹⁸ *Pesti Napló*, 1890. február 5. (esti, 35. szám) 1. p.
- ¹⁹ *Debreczen*, 1890. február 13. (31. szám) 3. p.
- ²⁰ *Debreczen*, 1890. február 15. (32. szám) 2 3. p., február 18. (34. szám) 3. p.
- ²¹ *Debreczen*, 1890. február 17. (33. szám) 1. p.
- ²² *Hajdú-bihari Napló*. 2002. július 6. (156. szám) 7. p.
- ²³ Debrecen. 1890 április 5. (67. szám) 2. p., április 12. (71. szám) 2. p.
- ²⁴ A tc. szentesítést nyert 1890. június 5-én., tárgyalták 1890. május 2-től május 9-ig. *Pesti Napló*, május 2. (120. szám) esti kiadás 1. p., május 9. (127. szám) esti kiadás 1. p.
- ²⁵ Képviselőházi Napló az 1886 1892. évi országgyűlésre. XVIII. 100. p.
- ²⁶ *Debreczen*, 1890. április 21. (77. szám) 1. p.
- ²⁷ *Pesti Napló*, 1890. április 22. (110. szám), 1. p., április 27 (115. szám) 1. p., május 3. (121. szám) 1. p., május 5. (123. szám) 1. p., május 7. (125. szám) 1. p.
- ²⁸ *Debreczen*, 1890. április 24. (80. szám) 1. p., május 1. (85. szám) 2. p.
- ²⁹ HBML IV. B. 1403/a. 11. k. 1890:87.
- ³⁰ *Debreczen*, 1890. június 11. (111. szám) 2. p., július 19. (138. szám) 2. p.
- ³¹ HBML VII. 2/a. 1. d. 36/1891. sz. irat.
- ³² HBML VII. 2/a. 1. d. 36/1891. sz. irat.
- ³³ HBML VII. 2/a. 1. d. irat szám nélkül.
- ³⁴ *Fischer Lajos: A szétosztandó kir. táblák helyiségeir l. Jogtudományi Közlöny*, 1890. május 16. (20. szám) 157–158. p.
- ³⁵ HBML VII. 2/a. 1. d. 10118/1891. sz. irat.
- ³⁶ HBML VII. 2/a. 1. d. 28419/1890. sz. irat.
- ³⁷ HBML VII. 2/a. 1. d. 16462/1891. sz. irat.
- ³⁸ *Debreczen*, 1891. május 5. (88. szám) 1. p.
- ³⁹ *Debreczen*, 1891. május 5. (88. szám) 4. p., A kir. táblák megalakulása. *Ügyvédek Lapja*, 1891. május 9. (19. szám) 2–3. p.

- ⁴⁰ *Debreczen*, 1891. május 5. (88. szám). 5. p., A m. kir. igazságügyminiszernek 1395/1891. I. M. E. számú rendelete [...] az 1890. évi XXV. tc. életbeléptetéséhez szükséges átmeneti és egyéb intézkedések tárgyában – a kir. ítéltáblákra vonatkozólag. 9. §. Magyarországi Rendeletek Tára 1891. Budapest, 1891. 62. p.
- ⁴¹ *Debreczen*, 1891. május 6. (89. szám). 4. p.
- ⁴² HBML VII. 2/a. 1. d. 264/1892., 26067/1892., 1743/1892., 184/1893., 7382/1893., 1292/1894. sz. irat.
- ⁴³ HBML VII. 2/a. 1. d. 2670/1894., 257/1895. sz. irat.
- ⁴⁴ HBML VII. 2/a. 1. d. 1309/1896. sz. irat.
- ⁴⁵ HBML VII. 2/a. 1. d. 1964/1896., 477/1900. sz. irat.
- ⁴⁶ HBML VII. 2/a. 1. d. irat szám nélkül.
- ⁴⁷ HBML VII. 2/a. 1. d. irat szám nélkül. Felolvasatott 1897. január 3-án.
- ⁴⁸ HBML VII. 2/a. 1. d. 2010/1899. sz. irat.

VIRÁG BARBARA SZILVIA

Békéscsabai események az 1888-as árvíz idején (1. rész)

Békéscsaba 1840-ben kapott mezővárosi rangot. Az 1840-es évektől figyelhető meg a város nagyobb mértékű fejlődése, amihez a vasúti építkezések adták a legnagyobb lökést. A település előjárói már 1847-ben felajánlották a Pest–Arad vasútvonal felmérést és kisajátítási költségeit és az alapozási munkák arányos részét arra az esetre, ha a vasútvonal a város határában fog haladni. Még külön 500 ezer téglát is felajánlottak, ha Békéscsaba lesz az egyik állomáshely.¹ Az 1858-ban megnyíló Szolnok–Arad vasútvonal megvalósuló tervében már szerepelt Csaba bekapcsolása, ami lehetővé tette a település vonzaskörzetének kiszélesítését. 1870-ben nyitották meg a Csaba–Szeged, majd az 1871-re elkészült Csaba–Nagyvárad vasútvonalakat. Ezzel a város a mai Dél-Tiszántúl legfontosabb és legforgalmasabb csomópontja lett.

A település arculatának átalakulása és a fejlődése a kiegyezés után jelentősen felgyorsult. Az addig túlnyomórészt mezőgazdasággal foglalkozó településen megjelent a nagyipar. Az átalakulás azonban felemás volt, még mindig a falu túlsúlya volt a nagyobb a városon belül.² Ennek ellensúlyozása és a városias jelleg kialakítása végett nagyfokú építkezések kezdődtek a településen. A közbirtokossági testület 1867-ben felépítette a Fiume szállót, 1874-ben pedig az Andrassy úton azt a bérházat, amelyikben a járásbíróság székel. A város 1877-ben a színházat és a vigadót is magába foglaló új épületet kapott. 1864-ben Réthy Pál községi orvos kezdeményezésére a település felépíti a kórházat. Az új városháza 1873-ban készült el.³

Az infrastruktúra, a kommunális ellátás alapjainak lerakása is a dualizmus éveire esett. Ez a járdáépítéssel kezdődött: 1868-ban kezdtek hozzá a téglajárdák építéséhez a korábban